

Олександр Луковина

СУЧАСНІСТЬ АНТИЧНОГО СКЕПТИЦИЗМУ.

Vogt, K., & Vlasits, J. (Eds.). (2020). *Epistemology After Sextus Empiricus*. New York: Oxford UP.

Кат'я Марія Фогт¹ і Джастін Власітс², співредактори рецензованої тут збірки «Епістемологія після Секста Емпірика» (надалі – Збірка), тлумачать давньогрецьке слово «σκέψις» як «пошук», а не як «сумнів» чи будь-яке інше з понять, що пізніше нашарувалися на античний скептицизм [Vogt, Vlasits 2020]³. Зокрема, на їхню думку, різницю між Секстовим і Картезієвим скептицизмами можна побачити лише зі зовнішньої стосовно сучасності позиції. Адже донедавна «підходи античних скептиків часто змішувались із Картезієвим скептицизмом», тому античний скептицизм, на думку Фогт і Власітса (далі – Упорядники), неосягнений для нефахівців у царині античної філософії (р. 10). Тобто Картезієв тлумачиться як *сучасник*, відповідно до позиції якого оцінюється увесь скептицизм – навіть античний. Отже, щоби зрозуміти античний скептицизм, слід вийти за рамці *сучасності*.

Висвітлюючи цю спробу Упорядників⁴ вийти за рамці сучасної дослідницької оптики, у §1 я розгляну сенс такого наміру, у §2 – апорії методології Упорядників (§2.1)

© О. Луковина, 2023

¹ Професорка філософії Колумбійського університету. Основні твори: «Закон, ум, космічне місто. Політична філософія ранньої стої» [Vogt 2008], «Вірування і істина: скептичне прочитання Платона» [Vogt 2012], «Бажаючи блага. Античні пропозиції і сучасні теорії» [Vogt 2017], «Цілі скептичного пошуку» [Vogt 2012a]. Є співупорядником рецензованої збірки.

² Асистент-професор філософії Чиказького університету. Докторську дисертацію захистив 2017-го року в Каліфорнійському університеті (Берклі). До цього працював у Тюбінгенському університеті. Є співупорядником рецензованої збірки.

³ Далі у посиланнях на [Vogt, Vlasits 2020] вказується лише номер сторінки після скорочення р., у круглих дужках; прізвища упорядників і рік видання не зазначається.

⁴ Збірка складається з подяк, переліку авторів, вступу, чотирнадцяти розділів, бібліографії та термінологічного покажчика. Розділи об'єднані в чотири тематичні частини:

I. Уявлення і сприйняття. 1. *Джон Рос Морісон*. Перцептивна варіативність і релятивізм; 2. *Кетрін Глюер*. Ілюзорні образи; 3. *Меган Фіні*, *Сюзана Шеленберг*. Баєсівський лібералізм; 4. *Майкл Джеральд*, *Фітцджеральд Мартін*. Варіація і зміна уявлень; 5. *Пітер Патін*. Сила припущень і само-атрибуції.

II. Структура підтвердження і доказу. 6. *Марко Малінк*. Гіпотетичний силлогізм і нескінченний регрес. 7. *Джесіка Ноель Бері*. Секстієв скептицизм і злет та падіння німецького ідеалізму; 8. *Данкан Прітчард*. Вітгенштайнова епістемологія, епістемічне запаморочення і Пірронів скептицизм.

III. Віра і незнання. 9. *Кетрін Таб*. «Скептичний лікар»; 10. *Дон Гарет*, Скептицизм Піррона і скептицизм Х'юма; 11. *Джастін Власітс*. Найперша загадка індукції; 12. *Кат'я Марія Фогт*, *Єнс Гаас*. Неповне незнання.

і використану методологію та її висліди (§2.2). Виклад змісту Збірки я незмінно співвідноситиму з важливою рецензією, яку раніше опублікував Дієго Мачука⁵ [див.: Machuca 2020]. Я вважаю, що це доповнення огляду Збірки оцінкою Мачуки особливо доречно, оскільки останній добре знайомий з Фогт і має чималий досвід співпраці з нею [див.: Machuca 2012; Vogt 2012a]. Також я звертатимуся до збірки «Нові проби про античний пірронізм» [див.: Machuca 2011], бо в цьому джерелі увиразнена притаманна Мачуці концепція історії філософії, яка створює плідну можливість для порівняння. Наостанок у §3 я обґрунтую висновок про значущість історії для цілісного осягнення філософії (§3.1) і зупинюся на найуспішнішому, з мого погляду, розділі Збірки та його вагомості для розуміння історичної аргументації (§3.2).

1. Подвійна мета Фогт і Власітса

Упорядники поставили перед собою подвійну мету: дослідити «епістемологію *після* Секста, водночас те, як він вплинув на історію філософії, і те, як він і Пірронова традиція, яку він репрезентує, мають докластися до сучасних дебатів» (р. 1). Так окреслюється намір «(ре)інсталювати Секста» в сучасні дискусії як важливого філософа. Ідеться про щось дуже схоже з тим, «як Арістотеля було повернуто в дискусії з сучасних етики, теорії дій і метафізики» (ibid.).

Таке прагнення Упорядників не виглядало б виправданим, якби Секст не був обійдений увагою в «сучасних» (межі цієї «сучасності») Упорядники не уточнюють дебатах: хоча, на їхню думку, модерні філософи до Секстової позиції час від часу зверталися, сучасні дослідники її не оцінили (р. 10). Але Секстів скептицизм заслуговує на увагу, позаяк «умонастрій античного скептика виразно ближчий до умонастроїв багатьох філософів і вчених минулого й сьогодення, ніж до умонастрою Картезієвого скептика» (ibid.).

Глумачення філософії Секста, запропоноване Упорядниками, не залишилося поза увагою Мачуки. По-перше, він відзначає, що опис пошуків як таких, що тривають «вічно» або є «нескінченними», збиває з пантелику. Адже «пірроністи не виводять можливості того, що їхні тривалі розшуки можуть скінчитися знаходженням істини про пошукувані речі» [Machuca 2020]. По-друге, у зв'язку з твердженням Упорядників, що скептичне життя, за Секстом, є найкращим і правильним (р. 8), Мачука зауважує, що, наскільки йому відомо, Секст ніде нічого подібного не пише⁶ [Machuca 2020].

Хоча Упорядники наводять Арістотеля як приклад вагомого для сучасності античного філософа, вони істотно відрізняють його від Секста: перший є теоретиком, другий – практиком. Згідно з Упорядниками, властивості «пірронізму роблять цей проект істотно відмінним... від... розгляду етики після Арістотеля. Адже пірроніст не має теорії знання [на відміну від Арістотеля], щоби замінити нашу власну. Навпаки... спадок Секста полягає саме в тому, що останній розробив епістемологію пошуку – не як

IV. Етика і дія. 13. *Ричард Бет*. Відлуння Секста Емпірика в Ніцше?; 14. *Сержіу Таненбаум*. Ціннісна незгода, дія і зобов'язання.

⁵ Асоційований дослідник Національної ради з наукових і технічних досліджень Аргентини (CONICET). Упорядник багатьох збірок, див.: «Нові проби про античний пірронізм» [Machuca 2011], «Пірронізм в античній, модерній і сучасній філософії» [Machuca 2012], «Незгода і скептицизм» [Machuca 2013], «Еволюційно спростовувані аргументи: етика, філософія релігії, філософія математики, метафізика й епістемологія» [Machuca 2023].

⁶ Мачука коментує Секстову книгу «Проти етиків» у [Machuca 2011: 143-178].

теорію, але як практику» (р. 1). На мій погляд, Упорядники вважають, що теорія, запропонована Арістотелем, колись кінець-кінцем застаріє. Оскільки первинним надбанням людини є вона сама, то вона не ставитиме в центр свого життя теорію, якій треба підкоритися (приміром Арістотелеву). Радше вона принагідно створить таку теорію, що відповідатиме її власним практичним потребам. Тобто під сучасністю і старістю тут маються на увазі практичність і непрактичність. Отже, запропонована Арістотелем теорія може застаріти в тому сенсі, що вона перестане бути практиковуваною, а не в сенсі її часової віддаленості від нас.

Оцінка «сучасності» Картезія відбувається з позиції відповідності його поглядів нашим сучасним практикам. Але практики здійснює людина, тож оцінка сучасності Картезія відбувається з практичної перспективи окремих людей: нема такої речі як загальнолюдська практика, зокрема, наукова. Упорядники протиставляють античних скептиків і сучасних нам вчених Картезію, який невластивим чином ні для перших, ні для других поєднував лінії запитання, приміром, про те, чи існують зовнішній світ і свідомості в інших людей (р. 10). Усупереч Картезію і античні скептики, і сучасні вчені, зазначають Упорядники, схильні вивчати одну тему, приміром, часу, вивчаючи всі доступні його концепти, а також аргументи за і проти них, доступні цієї миті (ibid.).

Отже, Упорядники оцінюють сучасність філософа на підставі не його присутності чи неприсутності в сучасному дискурсі (адже це зовнішнє для людини теоретизування), а практичності чи непрактичності його міркувань для сучасників. Тож Упорядники надають оцінку «сучасне» з власних позицій, зараховуючи себе до групи тих, для кого Секст є практичним. На мій погляд, тут полягає одна з апорій методології Упорядників (див. нижче §2.1).

2. Методології укладання збірок та їхні висліди

2.1. *Апорії методології Упорядників.* Звернувши увагу на методологічні засади роботи Упорядників, можемо побачити, що античний скептицизм, по-перше, «є недоступним не-спеціалістам з античності» (р. 10). Утім, попри це припущення Упорядників, за останні п'ятнадцять років праці про Секста все-таки з'явилися і від «спеціалістів», і від «не-спеціалістів» з античної філософії [Machusa 2020].

По-друге, скептицизм «ще має бути оцінений більш високо» (р. 10). Але оскільки ми бачимо і сучасні праці про «значливість пірронізму в контексті сучасної філософії», то друге припущення Упорядників також є хибним [Machusa 2020].

По-третє, оскільки «умонастрій античного скептика є виразно ближчим до умонастроїв багатьох філософів і вчених минулого й сьогодення» (р. 10) саме в сенсі його практичної відповідності нам, то виникає питання про те, для кого саме умонастрої античних скептиків є близькими. Бо якщо ми тлумачитимемо сучасність чиїхось ідей як відповідність нашим практичним цілям, то щоби зрозуміти античний скептицизм, не слід виходити за рамці сучасності, а треба належати до групи людей об'єднаних єдиними практичними цілями.

По-четверте, це суперечить тезі Упорядників, що античний скептицизм неосягнений для нефахівців у царині античної філософії [ibid.]. Отже, на мою думку, щоби зрозуміти античний скептицизм, не слід виходити за рамці сучасності.

По-п'яте, навіть якби людина вивчала античну філософію, то це не означало б ні що ця людина вивчала саме скептиків, ні що вона визнає авторитет античних скепти-

ків. Але, вивчаючи античність, ця людина могла б не поділяти цілі деякої групи людей, тобто не бути їхньою сучасницею відповідно до розуміння сучасності як практичної вжитковості.

2.2. *Висліди методологій і їхня різниця.* Насамперед слід зазначити, що Мачука підійшов до історії філософії схожим чином з Упорядниками: «вагомість історії філософії полягає в її здатності ввести нас до питань і проблем, про які ми раніше не замислювалися, або допомогти нам ясніше осмислювати питання і проблеми сучасної філософії, показуючи нам інші способи дивитися на них або ставитися до них» [Machusa 2011: 3]. Він формулює важливий методологічний принцип своєї роботи: збірку було впорядковано, «беручи до розгляду праці, опубліковані за минулі п'ятнадцять-двадцять років» [ibid.].

Я почну розгляд із літературного аспекту. Мачука критикує Упорядників: «Слід відзначити, що в кількох важливих дослідженнях, здійснених і фахівцями, і не-фахівцями з античної філософії, зокрема за минулі п'ятнадцять років, значливість пірронізму вивчалась у контексті сучасної філософії, зокрема епістемології, але також в інших царинах, як-от етика або політична філософія. На жаль або на подив, більшість цих праць не відзначені в цьому томі ні цитуванням, ні обговоренням» [Machusa 2020]. Мачука пропонує критерії взаємної оцінки методологій, адже критику застосовану до Упорядників, він застосовує і до самого себе.

Також Мачука закидає Упорядникам недостатнє використання сучасної неангломовної дослідницької літератури. У бібліографії Збірки згадано лише п'ятнадцять неангломовних публікацій: одна французькою (1887-го року)⁷ і решта німецькою. До того ж, три з-поміж публікацій німецькою перекладені англійською. Найновіша з решти неангломовних матеріалів – монографія Кат'ї Фогт 1998-го року [ibid.], а дві третини з них узагалі були опубліковані понад століття тому.

Також Мачука критикує Упорядників за обмежений відбір авторів: «прикро, що в цьому томі повністю відсутні автори з, приміром, країн Латинської Америки або таких європейських країн, як Франція й Італія, попри наявність там значного числа вчених, що здатні писати ідіоматичною англійською і мають довгий перелік публікацій у царинах, відповідних проблематиці цього тому, як-от історія скептицизму і сучасна епістемологія. Ба більше, десять авторів мають посади або живуть у Сполучених Штатах, два водночас у Сполучених Штатах і Сполученому Королівстві, один у Канаді, один у Німеччині і два у Швеції» [ibid.]. Стосовно гендерного аспекту Мачука зазначає, що шість із шістнадцяти авторів є жінками [ibid.].

Стосовно укладання Збірки Мачука пише, що хоча «есеї в цілому сповнені ерудиції і добре написані, а деякі з авторів є визнаними фахівцями», проте заголовки тематичних частин не завжди відображають теми розділів, так що деякі розділи видаються згрупованими довільно [Machusa 2020].

Підсумовуючи, Мачука пише, що подвійна мета (описана вище, див. §1) була досягнута в Збірці лише частково: «хоча в деяких розділах показано (можливий) вплив Секстового пірронізму на деякі постаті історії філософії або його релевантність деяким питанням сучасної епістемології, проте інші цього або не містять, або містять лише побіжно» [ibid.].

⁷ Ідеться про [Brochard 1887].

Ці висліди методології Упорядників можна порівняти зі згаданою збіркою Мачуки (див.: [Machusa 2011]) за тими самими критеріями: новизна джерел, їх мовне розмаїття і розмаїття авторів (за громадянством, гендером і мовою). При написанні своїх текстів автори враховували, зокрема, і найновіші натовді джерела (2008, 2009 чи 2010 років). Автори використовували джерела англійською, німецькою, італійською, французькою, а також грекою і латиною, тобто спиралися на першоджерела. До того ж, предметом цих розвідок був сам скептицизм. Натомість Мачука неодноразово зауважує, що матеріали зі Збірки часто торкаються скептицизму лише побіжно [Machusa 2020]. Утім, я не певен, чи є недостатньо інклюзивний добір авторів наслідком свідомого рішення Упорядників, як не певен і того, чи автори свідомо спиралися переважно на публікації двадцятирічної давнини. На мій погляд, добір не найсучасніших публікацій міг бути зумовлений висвітлюваними темами, з яких просто не було написано нічого кращого чи нового. Хоча, можливо, Мачука, усе ж, має рацію.

3. Потреба в історії для розуміння сучасності

3.1. *Історія як простір герменевтики.* На мій погляд, оскільки історія (філософії) допомагає краще розуміти філософію, а філософія у свою чергу допомагає краще осмислювати історію (філософії), то вони є органічними частинами одна одної. Філософія ж настільки має заходити в історичну царину, наскільки вона бажає цілісності для себе і підставовості для своїх міркувань. *Оскільки філософія є рівнем аргументації і відповідною глибиною розуміння, а не галуззю знання, то вміло аргументувати стосовно чогось означає бути компетентним у відповідній галузі знання відповідно до вимог аргументації.* Тому чиясь потреба вжити аргумент може вимагати знайомства з відповідними місцями певної галузі знання. Тому я вважаю цілком припустимим, що сучасники, чия основна дослідницька діяльність не пов'язана з античною філософією, можуть пропонувати вартісні праці про античну філософію, зокрема про скептицизм. Якщо ж вважати філософію галуззю знання, то для не-спеціаліста з античності античний скептицизм має бути неосягненим (р. 10). У цьому випадку ми неминуче натрапимо на апорії (див. вище §2.1): неспеціалістові з античності античний скептицизм може бути доступним настільки, наскільки це відповідає лінії його запитування.

Як було згадано вище (див. §2.1), «сучасність» вимірюється стосовно тих, кого вона стосується: люди можуть бути застарілими одне для одного в сенсі практичної відсталості – невідповідності оцінкам. Але оскільки ця відсталість може бути взаємною між людьми, які тим не менш вважатимуть самих себе практично успішними, то ця взаємна відсталість є насправді *інакшістю*. Тож практична відстань між сучасниками може перевищувати відстань між людьми, віддаленими в плані хронології. Адже те, що об'єднує людей, роблячи їх сучасниками, є спільною історією.

На мій погляд, апорії методології Упорядників (див. вище §2.1) переконливо показують, що практичне заняття філософією (хоча би з метою «(ре)інсталювати Секста» (р. 1)) передбачає вивчення тих філософів, з якими ви поділяєте якесь місце. Інакше дослідник може лише замкнутися у власних практиках. Бо щоби зрозуміти досліджувану постать, треба стати на її місце, отже, відкрити для себе нові лінії запитування і шляхи аргументації. Розуміння чийсь позиції не означає відкидання власної,

а наявність власної не утверджує відмови від розуміння чужих позицій (НП II.4-6)⁸. Отже, скепсис може бути сучасним в сенсі практичності як стратегії розуміння інших. Філософія, таким чином, стає набором позицій, класифікованих щонайменше за часовими або практичними критеріями. Вивчення цих позицій можна назвати історією. Підставою розуміння інших є герменевтика, а не філософія, адже позицію іншого можна зрозуміти і філософувати з неї, але не можна філософувати замість іншого.

3.2. *Історія як ресурс аргументації.* Проблему індукції можна виразити питанням: «Скільки даних вам знадобиться перед тим, як висувати деяку тезу з прийнятною межею похибки?» [Taleb 2020: 45]. Нассім Талеб зазначає, що ідентифікацію цієї проблеми помилково приписують Дейвіду Х'юму: «Кожен раз, коли я знаходжу “оригінального мислителя”, що знайшов *скептичний* розв'язок проблеми Чорного лебедя [талебівський синонім проблеми індукції. – О.Л.], виявляється, що він просто міг спиратися на попередника – не зловмисно, *але* [тому, що] *ми забуваємо відшукувати коріння*. Х'юм... возив важкий багатотомовий Словник П'єра Бейля (свого попередника) по Європі. Я думаю, що це Юе – той, хто виявиться попередником, якщо пошукати» [курсив і виділення жирним мої. – О.Л.] [ibid.].

По-перше, авжеж, це коментар прикладного статистика, а не філолога, глибоко стурбованого текстологічними проблемами праці, де вперше згадано проблему індукції. Але наголос на пошукові генеалогії є вельми прикметним: *задля розвитку аргументації і глибини розуміння Талеб вважає за потрібне шукати відсутні ресурси для цього*. По-друге, Талеб не згадує Секста Емпірика, якому належить *сама постановка проблеми*, натомість згадує П'єра Данієля Юе, який жив набагато пізніше, ніж Секст.

Однак Власітс, один зі співредакторів рецензованої книги, ідентифікує Секстове поставлення проблеми індукції, хибне приписування цього поставлення Дейвіду Х'юму й показує, що кращого її розв'язку, ніж Секстів, досі немає. Це, на мій погляд, дає підстави сказати, що найвдалішим у Збірці є розділ «Перша загадка індукції», адже він цілком відповідає подвійній меті Упорядників: дослідити «епістемологію *після* Секста, водночас те, як він вплинув на історію філософії, і те, як він і Пірронова традиція, яку він репрезентує, мають докластися до сучасних дебатів» (р. 1).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

- Brochard, V. (1887). *Les sceptiques grecs*. Paris: Librairie Général Française.
- Machuca, D. (2011). (Ed.). *New Essays on Ancient Pyrrhonism*. Boston: Brill. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004207769.i-207>
- Machuca, D. (2012). (Ed.). *Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy*. Dordrecht: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-1991-0>
- Machuca, D. (2013). (Ed.). *Disagreement and Skepticism*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203073346>
- Machuca, D. (2020). *Epistemology after Sextus Empiricus*. Notre Dame Philosophical Reviews, <https://ndpr.nd.edu/reviews/epistemology-after-sextus-empiricus/>

⁸ Посилання на грецький оригінал «Нарисів пірронізму» (НП) здійснюється тут за виданням Роберта Грега Бері [Sextus Empiricus 1933] із зазначенням у круглих дужках номера книги (римська цифра) і параграфу (арабська цифра після крапки).

- Machuca, D. (2023). (Ed.). *Evolutionary Debunking Arguments*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003026419>
- Sextus Empiricus. (1933). *Outlines of Pyrrhonism*. (R. G. Bury, Ed.). Cambridge, Mass.: Harvard UP. https://doi.org/10.4159/DLCL.sextus_empiricus-outlines_pyrrhonism.1933
- Taleb, N. N. (2020). *Statistical Consequences of Fat Tails: Real World Preasymptotics, Epistemology, and Applications*. London: STEM Academic Press.
- Vogt, K. (2008). *Law, reason, and the Cosmic City. Political Philosophy in the Early Stoa*. New York: Oxford UP. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195320091.001.0001>
- Vogt, K. (2012). *Belief and Truth: A Skeptic Reading of Plato*. New York: Oxford UP. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199916818.001.0001>
- Vogt, K. (2012a). The Aims of Skeptical Investigation. In D. Machuca (Ed.), *Pyrrhonism in Ancient, Modern, and Contemporary Philosophy* (pp. 33-50). Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-1991-0_3
- Vogt, K. (2017). *Desiring the Good. Ancient Proposals and Contemporary Theory*. New York: Oxford UP. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190692476.001.0001>
- Vogt, K., & Vlasits, J. (Eds.). (2020). *Epistemology After Sextus Empiricus*. New York: Oxford UP. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190946302.001.0001>

Одержано / Received 11.04.2023

Oleksandr Lukovyna

Contemporariety of Ancient Scepticism. Vogt, K., & Vlasits, J. (Eds.). (2020). *Epistemology After Sextus Empiricus*. New York: Oxford UP.

Review of Vogt, K., & Vlasits, J. (Eds.). (2020). *Epistemology After Sextus Empiricus*. New York: Oxford UP.

Oleksandr Lukovyna

Сучасність античного скептицизму. Vogt, K., & Vlasits, J. (Eds.). (2020). *Epistemology After Sextus Empiricus*. New York: Oxford UP.

Огляд книги Vogt, K., & Vlasits, J. (Eds.). (2020). *Epistemology After Sextus Empiricus*. New York: Oxford UP.

Oleksandr Lukovyna, master student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine).

Олександр Луковина, магістрант Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

e-mail: oleksandrlukovyna@gmail.com
